

הגאון רבי משה שפירא שליט"א

ירושלים

בצלם אלקים עשה את האדם

כתוב בתורה "בצלם אלקים עשה את האדם", האדם הוא מבחר היצורים, אין דבר נפלא בעולם יותר מן האדם. הדבר המיוחד את האדם יותר מכל, הוא היותו בעל בחירה, זהו הדבר שעושה את האדם לבר שיח עם הקב"ה, שפונה אליו ומצווה אותו. הציווי החשוב מכולם שנצטווה האדם הוא לבחור בחיים, "ובחרת בחיים". [כתב ר"י בש"ת ש"ג י"ז, ודע כי המעלות העליונות נמסרו במצות עשה, כמו מעלת הבחירה, שנאמר (דברים ל, יט): "ובחרת בחיים"].

כח הבחירה שניתן לאדם הוא "צלם אלקים" שלו. מכאן נובעת האחריות המוחלטת שיש לאדם על מעשיו, כיוון שהוא בוחר בכל מה שהוא עושה, לכן איננו יכול להתנער מאחריותו לבחירתו.

זהו הנושא העומד לפנינו לדיון, המטפלים והעוזרים לאנשים במצבים שונים, מהם חריגים מאד, עלינו קודם כל להגדיר לעצמנו, עד היכן מגיעה האחריות של האדם.

הרמב"ם בכל מקום, קורא לבעלי מידות מקולקלות "חולי הנפשות", אם אכן מדובר בחולי, היה מקום לחשוב, שמעשה או התנהגות שהם תוצאה של מחלה, אינם באחריות החולה. זאת הדעה הנפוצה אצל מטפלים שונים, שה"חולה" אינו אחראי למעשיו, וממילא הוא פטור מכל התוצאות שלהם.

הנקודה העיקרית שברצוני להבהיר, היא זאת, לעולם אדם אחראי למעשיו, עד הסוף, להתחייב עליהם עונשי ממון וגוף בבית דין, וכמובן כלפי שמיא, כל עניני הנפש וכל סטיות במידות אינם פוטרים אדם מאחריות בשום פנים. האדם אחראי למעשיו לחלוטין מכח בחירתו. היחידים הפטורים

* שיעורי של הגאון הגדול שליט"א, בפני רבני בינת הלב, נוי"ע ע"י הגי"ר אוריאל שלנגר שליט"א.

מאחריות הם החרש השוטה, והקטן, הגדרת שוטה היא הגדרה הלכתית מדויקת, לא כל בעל סטיה נחשב שוטה, השוטה מוגדר בדברי הרמב"ם הלכות עדות פרק ט', "שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים וכל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים אע"פ שהוא מדבר ושואל כענין בשאר דברים הרי זה פסול... הפתאים ביותר שאין מכירין דברים שסותרין זה את זה ולא יבינו עניני הדבר כדרך שמבינין שאר עם הארץ וכן המבוהלים והנחפזים בדעתם והמשתגעים ביותר הרי אלו בכלל השוטים". ע"ש. אין כאן זכר לפגמים במידות, למשל מי שמתרגז ביותר אינו נחשב שוטה, גם אם זה כפייתי. וממילא רוב המקרים של בעלי התנהגויות חריגות, אף שהם נובעים ממידות רעות והרגלים מגונים, אינם פוטרים אותם מאחריות מלאה למעשיהם.

נלמד את דברי הרמב"ם בהלכות עדות פרק ב', "חולי הגוף טועמים המר מתוק ומתוק מר, ויש מן החולים מי שמתאוה ותאב למאכלות שאינן ראויין לאכילה, כגון העפר והפחם, ושונא המאכלות הטובים, כגון הפת והבשר, הכל לפי רוב החולי. כך בני אדם שנפשותיהם חולות, מתאווים ואוהבים הדעות הרעות, ושונאים הדרך הטובה, ומתעצלים ללכת בה, והיא כבידה עליהם למאד לפי חליים. וכן ישעיהו אומר באנשים הללו, הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חושך לאור ואור לחושך, שמים מר למתוק ומתוק למר, ועליהם נאמר העוזבים ארחות יושר ללכת בדרכי חושך. ומה היא תקנת חולי הנפשות, ילכו אצל החכמים שהן רופאי הנפשות, וירפאו חליים בדעות שמלמדין אותם, עד שיחזירו לדרך הטובה, והמכירים בדעות הרעות שלהם ואינם הולכים אצל החכמים לרפא אותם, עליהם אמר שלמה חכמה ומוסר אוילים בזו"

כך למרות שהרמב"ם קורא להם חולים, איננו פוטר אותם מהאחריות להתרפא, ומהי הרפואה, ללכת אצל החכמים שילמדו אותם **דעות** נכונות, האחריות על התיקון מוטלת על החולים בעצמם, ללמוד דעות ישרות.

כאן יש מקום להקדים ולעיין, בעצם הדבר, מה שהרמב"ם, בספר המדע, מכנה את הטעויות האלה, "**דעות**", ולא "**מידות**", כפי שכתוב בשמונה פרקים ובפירושו למסכת אבות. זהו דבר עיקרי בהבנת מצוות הבחירה של האדם, וחובת האחריות שלו, שיסודה בחובת ההידמות לבורא.

והביאור הוא, הלכות דעות מיוסדות על כמה מצוות עשה, כפי שהר"מ

מפרט בפתיחה, והראשונה שבהם היא מ"ע "להידמות בדרכיו", והנה בהלכה הראשונה תיאר הר"מ באריכות עניני דעות שונות, זה לשונו, "דעות הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם, וזו משונה מזו ורחוקה ממנו ביותר. יש אדם שהוא בעל חמה כועס תמיד, ויש אדם שדעתו מיושבת עליו, ואינו כועס כלל. ואם יכעס יכעס כעס מעט בכמה שנים, ויש אדם שהוא גבה לב ביותר ויש שהוא שפל רוח ביותר, ויש שהוא בעל תאווה, לא תשבע נפשו מהלך בתאווה. ויש שהוא בעל לב טהור מאד, ולא יתאווה אפילו לדברים מעטים שהגוף צריך להן, ויש בעל נפש רחבה שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם, כענין שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף. ויש מקצר נפשו שדיו אפילו דבר מעט שלא יספיק לו, ולא ירדוף להשיג כל צרכו. ויש שהוא מסגף עצמו ברעב, וקובץ על ידו ואינו אוכל פרוטה משלו, אלא בצער גדול. ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו לדעתו, ועל דרכים אלו שאר כל הדעות, כגון מהולל ואונן וכילי ושוע, ואכזרי ורחמן, ורך לבב ואמיץ לב. וכיוצא בהן".

וכאן צריך להבין, מה לכל המידות האלו ולהליכה בדרכי ה'?. לדוגמא, ענין אומץ הלב ומורד הלב, איפה מצאנו מצווה על עניני אומץ ומורד? מאיפה באה החובה על האדם לתקן את כל הענינים האלו, שרק אחרי שהר"מ מפרט אותם, הוא כותב בסוף הלכה ה' "ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו", למה באה ההקדמה הארוכה הזו?

במורה הנבוכים ח"א פנ"ד, כתב הר"מ **"כל היפעלות רע"**, פירוש האדם חייב לפעול בעצמו את פעולותיו, ולא להיות כלי פעולה בידי מי מבחוץ, והרי כל המידות כולם פועלות על האדם באופן שהוא נמשך אחריהם, כל הילוך אחרי מידה, נקרא להיות נפעל, לתת את עצמו להיות נפעל על ידי כח אחר, בלי בחירה מצידו.

החובה ללכת בדרכי ה' מחייבת את האדם שבכל פעולה שלו, גדולה או קטנה, הוא יהיה בוחר בה והולך בה מכח בחירתו, ולכן הוא חייב לאזן את כל מידותיו שאף אחת מהם לא תוליד אותו, תמיד הוא יהיה זה שיוליך את עצמו, וישתמש במידות במשקל הנכון שהוא בחר בו, לאדם אסור להיות נגרר, גם לא על ידי מידותיו שלו.

וכך פירש הר"מ את חטא עץ הדעת, שהאשה הושפעה מהמראה החיצוני

של העץ, ונפעלה מכח המראה, ולא פעלה היא עליו.¹ והחובה שעל האדם היא, לקבוע, לעצב ולתת צורה לכל הדברים, לא שישארו להיות כפי שהיו מלכתחילה באופן שהם יקבעו את צורת פעולתו ויפעילו אותו, האדם צריך להיות הצורה הפנימית של כל המציאות, להתייחס אל הנתונים כולם כחומר ולתת להם צורה. אם לא יעשה כן, יהפוך הוא עצמו לחומר בידי מידותיו וסביבתו, והם יקבעו את צורתו. מכאן באה החובה לתקן את המידות כולם ולהוליך אותם בדרך הטובה והישרה, היא דרך המיצוע.

איך יבחר האדם בדרך הנכונה הממוצעת? על ידי כח הדעת, הוא מצווה להשתמש בדעת, ענינה של הדעת הוא שיקול הכרעה, איזון, על הדעת נאמר, שהיא שוקלת, מכרעת, נוטה. כח הדעת מביא בחשבון את כל הצדדים ומכריע.

המצווה עלינו לפעול ולחיות לפי הדעת, זאת היא המצווה **להידמות לו**, פירוש לפעול באותו אופן שהוא פועל.

הנה, הקב"ה ברא את העולם במשקולת ומנהיג את העולם בדרך אמצעית. כמו שאמרו רבותינו [בראשית רבה י"ב] בתחילה עלה במחשבה לברא את העולם במידת הדין, ראה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף עמו מידת הרחמים, כביכול המידה שהקב"ה נוהג בה היא מידה משותפת לשתי הקצוות, הקצה האחד הוא החסד, שהרי עצם המחשבה לברא את העולם היא מידת החסד, עולם חסד יבנה, והקצה השני הוא הצורה איך לבנות אותו, המחשבה לברוא במידת הדין, שיתוף שתי המידות האלה הוא מידת הרחמים, המשקל בין החסד לדין, הוא לקחת את כל הקצוות ולהכריע ביניהם, ועל ידי זה נתקיים העולם, **במתקלא**.²

אם כן, מצוות ההליכה בדרכיו היא לנהוג במתקלא, לנהוג באופן כזה, שמביא בחשבון את שני הצדדים ומכריע ביניהם, ויוצר דרך אמצעית מורכבת משניהם.

1 מו"נ ח"א ב', "וכאשר מרה ונטה אל תאוותיו הדמיוניות והנאות חושיו הגשמיות, כמו שאמר, "כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים".

2 הגר"א בפירוש ס"ד פ"א, בפירוש ענין המתקלא, "לפי שבחסד אין יכול העולם להתקיים כמ"ש (תענית כ"ג א') השפעת עליהם רוב טובה אינם יכולים לקבל וכן בדין אין יכולין להתקיים כמ"ש כעסת אין יכולין כו'. וכמ"ש (במ"ר בכ"מ) ראה שאין העולם מתקיים בדין שיתף כו' שחסד נותן עושר יותר מדאי ודין נותן ריש ושניהם אינן טובים לעולם כמ"ש (משלי ל) ריש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חקי וזה חק כדי צרכו. וכ"ה בכל המדות. ועי"ז נתקיים העולם וזהו כל התיקון".

ההליכה בדרכיו, אינה רק לעשות חסד וטוב, או להתנהג כאשר הוא מתנהג, שהרי הוא יתברך וודאי נוהג גם במידת הדין, ואנו לא מצווים להתנהג במידה זו, שהרי אין לנו מצווה לעשות דין ברשעים מצד והלכת בדרכיו. [כמו שמפורש בדברי המהר"ל. נתיבות עולם נתיב גמ"ח פ"א] היסוד הוא, שאנחנו לא חייבים לנהוג בהנהגותיו, אלא לנהוג כמוהו, כלשון הר"מ "להידמות בדרכיו". היינו ללכת בכח הדעת, הוא הדרך האמצעית הבינונית הטובה שלוקחת את שני הקצוות ומאחדת אותם, זהו שכתב הר"מ בסוף דבריו, "לפי שהשמות האלו נקרא בהן היוצר והם הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה נקראת דרך זו דרך ה' והיא שלמד אברהם אבינו לבנו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' וההולך בדרך זו מביא טובה וברכה לעצמו שנאמר למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו":

והרי זהו פירוש המילה **דעת** - חיבור, הדעת מחברת בין שני קצוות מנוגדים, זאת המידה האמצעית, והיא זאת שמברחת מן הקצה אל הקצה, ומחברת את הקצוות, היא דרך ה' ששיתף מידת הדין והחסד ע"י מידת הרחמים, וזו חובת האדם ללכת תמיד בין הקצוות ולהכריע בכח הדעת, זה הטעם שהרמב"ם קורא להנהגות האלה **דעות**, משום שזהו שנצטוינו שהמידות תהיינה **דעות**, והאדם מוביל אותם ומשתמש בהם, זה הטעם לכך שכל המידות כולם נכללות במצווה הזאת. זאת המצווה "להידמות בדרכיו", שהאדם יהיה פועל בכולם, ולא הם חלילה פועלות ומפעילות אותו.

זאת חובת האחריות המופלאה שמוטלת על האדם, בכח הבחירה שצריך לפעול מכת היות האדם בר דעת.

זהו ביאור המצווה החשובה מכולם, "והלכת בדרכיו". שהיא מצווה כוללת מאד היא הבסיס לקיום כל המצוות. **האדם מצווה להיות בר דעת, להתנהג במידת הדעת.**

חולי הנפשות, המוזכרים בדברי הר"מ, אותם השמים אור לחושך ומתוק למר, אבדו את הדעת, ועזבו ארחות יושר ללכת בדרכי חושך, וכאן יש קושי, איך הם הגיעו למצב הזה? הרי זה דבר פשוט בעיני כל מתבונן שלא יתכן שהיצר יפתה את האדם להיות שוטה או חסר דעת, א"כ איך האדם נעשה חולה, ואיפה מתחילה הנפילה? איפה הפיתוי נמצא? מנין המשיכה לכיוון להיות לאו בר דעת? מהי נקודת ההתחלה? התשובה היא, שלא לזה הפיתוי, אלא זאת היא התוצאה. אחרי שהאדם הולך אחרי מידותיו, ונותן לעצמו

להיות נפעל, אז הוא מקבל צורה עקומה של "חסר דעת", והאור נחשב בעיניו חושך והמתוק מר.

משום שהאדם נולד קטן, ואיננו בר דעת, ואת הדעת צריכים לקבל בבגרות, אילו היו מחנכים נכון, שהרי מצוות החינוך היא, להביא את המתחנכים להיות בני דעת, אז היו אנשים נעשים בבגרותם בני דעת, שיודעים איך להתמודד עם הפיתויים של היצר, ונוהרים שלא לתור אחרי לבבם ועיניהם, אבל אם המצווה נעשית שלא כראוי, כך שבמקום לחנך להתנהג בדעת, ולחיות כבן דעת, לבחור בחיים, ולקחת אחריות, מחנכים רק להוסיף ידע והבנה, אף שאין ערוך לחשיבותם, אין די בהם לבדם, וממילא כאשר האדם מגיע לאיזו שהיא דעת מכת עצמו, הרי הוא כבר חולה והמושגים של אור וחושך מר ומתוק מעוותים אצלו לחלוטין. והוא נפתה בקלות להיות נפעל ע"י נטיותיו הטבעיות, והחולי בא ממילא.

אבל גם במצב הזה יש לו תקווה, ללכת אצל החכמים, רופאי הנפשות, שילמדו אותו דעות נכונות. מה הדבר הראשון שהוא צריך ללמוד כדי לתקן את העולם המעוות שהוא בנה לעצמו? הדבר הראשון הוא שיבין את מצבו, שיראה את עצמת הפחיתות שהוא נמצא בה, קודם כל, "תוכחה".

ז"ל הרמב"ם הלכות תשובה פרק ד, "התוכחה גורמת לתשובה **שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו ומכלימין אותו חוזר בתשובה**". צריך לבייש את החוטא, להעמיד אותו במקום, אומרים לו בהתנהגותך אתה מוציא את עצמך מהעולם, אתה אשם, עליך האחריות לתקן.

כך גם לאדם שמקולקל במידות, שנעשה עבד לנטיות משונות, צריכים לבאר לו שהוא משחית את צורתו הפנימית, [בשערי קדושה להרח"ו³ מבואר שהמידות אינם מפורשות בתורה, ולא נצטוינו על המידות בשום מקום, משום שמי שמושחת במידותיו אינו בר ציווי, הוא חסר דעת, הקב"ה לא פונה אליו], צריכים להוכיח אותו ולהכלים אותו, להגיד לו 'אתה הופך להיות לא בר ציווי! לא בר דעת!', אתה בורח מתפקידך, אתה מאבד את מעלתך, את צלם אלוקים שבך, וכך דורשים ממנו לקבל על עצמו אחריות. באופן כזה

3 חלק א שער ב' יוהנה בנפש הזה תלויות המדות הטובות והרעות והן כסא ויסוד ושורש אל הנפש העליונה השכלית אשר בה תלויין תרי"ג מצות התורה...ולפיכך אין המדות מכלל התרי"ג מצות, ואמנם הן הכנות עקריות אל תרי"ג המצות בקיומן או בביטולם...ולפיכך ענין המדות הרעות קשים מן העברות עצמן מאד מאד".

אדם חוזר בתשובה, הדרך לחלץ אדם מתוך מצב של חוסר דעת היא פשוט להעמיד אותו מול המראה, הדבר הזה לא יתן לו מנוח, מכיוון שהוא רוצה בכל כחו להיות בן אדם. הכבוד העצמי שלו יוביל אותו להכרח לקבל על עצמו תיקון, אין אדם בעולם שמוכן לרדת מתחת לסף של כבוד מסוים, כשהוא מבין שהוא עבר את הסף הזה, הוא מיד ינסה לחזור לחיים, כי הרי הנפש נקראת כבוד, כמ"ש בהקדמת בעל המאור⁴, "כבוד", הכוונה היא נקודת הקיום של האדם בעצמו. הוא הנותן משמעות ותקוה לחיים בעולם הזה.

שמעתי מהגר"י סרנא זצ"ל בשם הסבא מסלובודקא זצ"ל, שאם ישפילו אדם בעיני עצמו כל כך, עד שלא ישאר לו אפילו מעט מאד כבוד, איש כזה לא יוכל לחיות יותר, משום שללא כבוד אין אדם יכול לחיות, כי הכבוד הוא הדבר שמצרף בין הנשמה לגוף. [בני אדם שעברו השפלות קשות הצליחו לשרוד רק בגלל שבזו בכל לבם את אלה שהשפילו אותם, ולא החשיבו אותם כבני אדם].

ולכן ההכלמה גורמת לאדם לחזור לעצמו, מחוסר הכבוד שהוא שרוי בו, בגלל מעשיו הרעים, והתנהגותו הקלוקלת אל המקום האמיתי שלו. אל מה שנדרש ממנו, לקחת שליטה על חייו ולהתנהג בדעת.

כמו שאמרנו, האדם אחראי לכל מה שהוא עושה, והדרך היחידה להחזיר אותו אל עצמו היא דרך ההכלמה, להראות לו איפה הוא נמצא, לאן הוא הוביל את עצמו, ואז האדם בכל כחו יחזור לכבודו, בשום פנים ואופן אדם לא יכול להסכים, ולעולם לא יסכים, עם אבדן הכבוד שלו, הוא ישקיע כחות על אנושיים, להחזיר את כבודו, לחיות כבן דעת ולבחור בחיים, זה מה שיחזיר אותו, לכן האדם אחראי למעשיו, משום שיש בידו לחזור ולהיות בן דעת. תמיד הוא יכול לקיים ובחרת בחיים, והדעת היא כלי המעשה בו בוחרים בחיים.

כתוב ונפסק להלכה שכשרוצים להחזיר אדם למוטב, צריכים לברר לו את אשמתו, ולהראות לו עד היכן הפחיתות מגיעה, ולהכלים אותו להראות לו עד כמה הוא נהיה בזוי. להביא אותו לידי כך שידע שהוא לא נוהג כבן אדם, ואז כח הכבוד הפנימי שלו יעלה אותו לדרך של תיקון.

4 זה לשונו, "במקומות רבים בכתוב נקראת הנפש החיה כבוד, כדכתיב לכן שמח לבי ויגל כבודי, וכתוב עורה כבודי, וכתוב למען יזמרך כבוד, כי הבורא אצלה על האדם מכסא כבודו ובה נתן עליו מהודו, והוא העצם הנכסף אל יסודו, כמו חושק אשר נכסף לדודו".

כמובן, שצריך לעשות ע"פ דין, אסור לביישו ברבים, וצריך גם למתן את הדברים, ובנוסף לתוכחה להראות לו את היכולות שלו, לרומם את כבודו במעלותיו המיוחדות, להראות לו עד כמה הוא יכול להשיג אם יתקן את דרכיו, וכמה כל הטוב שבו יתקלקל אם חלילה יזניח את עצמו. לטעת בו אמון ביכולתו לתקן את עצמו, בכלל צריך זהירות יתירה בכל תוכחה שתהיה מתוך אהבה וכבוד פנימי עמוק, במיוחד בדור מפונק כשלנו, אבל תוכחה היא הדרך היחידה.

לעולם אי אפשר להוריד אפילו במשהו מאחריותו של האדם, הוא חייב להיות בר דעת, כך הוא הדין, ואין מה שיפטור אותו.

אם מגיע לפנינו מקרה שצריך עזרה, וצריך לעזור להיחלץ מהמצב הזה, הרי אין לנו דרך אחרת ממה שמבואר בהלכה, מוטל על המטפל, באופן נכון, להראות לו את הפחיתות שלו, את הנזק שהוא גורם לצורת האדם שלו במעשיו, וכך להחזיר אותו למעלת אדם, לבחירה, לאחריות.

הדעת היא הבוחרת, כמו שאמרנו, בצלם אלקים עשה את האדם זהו כח הבחירה, כשמישהו אומר, אני לא יכול לעמוד בזה, צריך לגלות את אזנו שהוא בצלם אלקים, ומכח היותו צלם אלקים, אסור להרוג אותו, אם אין לך כח לבחור, אתה לא בצלם אלקים, לא יתכן שאדם יוותר ברצונו ובדעתו על צלם אלקים שלו, וממילא המצווה עליו לבחור בחיים ובטוב. צריכים להסביר ולהדגיש כי האדם מצווה להיות תמיד בוחר בכל מקרה ובכל מצב, ולעולם אסור לאבד את האפשרות של בחירה, אין מציאות ואפשרות שאדם יוותר על הבחירה אלא אם כן הוא שוטה, או אנוס, ולכן אין אפשרות להתחבא מאחורי התירוץ העלוב, "אני לא בחרתי בזה", "לא הייתי בר בחירה". כיוון שתמיד האחריות היא עליך. אין להימלט ממנה, היחידי שפטור ממנה הוא השוטה.

רופאי הנפשות, לא מרפאים בדרכי ריפוי, אלא הריפוי היחידי הוא, **בדעת שמלמדים אותם**, הפירוש הוא להחזיר אדם להיות בר דעת, להסביר לו שאין במציאות מי שפטור מזה, וממילא הוא האחראי גם למצבו הנוכחי, ולהגדיר לו היטב את מצבו, עד כדי הכלמה, ולכן ההדרכה צריכה להיות בכיוון הזה, כשאדם מתלונן שמעשיו נובעים מכפייתיות, שהוא לא מסוגל להימנע מזה, אנחנו צריכים להסביר לו את האמת הפשוטה שבבית דין היו מלקים אותו, ואנחנו אין ידינו תקיפה, ולכן מה שמוטל עלינו כמטפלים, הוא להכלים

אותו, אנו צריכים להעמיד מול פניו מראה, להראות לו איך הוא נראה. זה מה שיעורר את נקודת הכבוד שהיא נקודת הקיום הפנימית שלו, ויעזור לו לקבל על עצמו אחריות למעשיו ולנהוג כבן דעת.

נאמנים פצעי אוהב, כל תוכחה וכל הכלמה, חייבת לבוא מתוך כאב ואהבה, ורצון לתקן, אם מישהו מרגיש שהתוכחה גורמת לו איזה סוג של הנאה, חוץ ממה שתוכחה כזאת לא יעילה, היא גם אסורה בתכלית, ודבר זה מסור ללב, רק כאשר תוכחה נאמרת מתוך אהבה, היא מתקבלת.

שמעתי בילדותי מהרבנית דסלר ז"ל, שאביה הרנ"ז מקלס זצ"ל, הכה אותה פעמיים בחייה, כשאת המעשה עשתה ביום אחד, ואת העונש קיבלה למחרת, ובפעם אחת היכה אותה מכות נאמנות ביותר, והיא אמרה שכל המעלות שהשיגה בחייה, הם מכחם, מפני שהמכות האלה הוציאו ממנה את הפחיתות, היא תמיד זכרה את המכות האלה, היה לה אמון מלא באביה שהוא מכה אותה לטובתה בלבד, ולא מכעס חלילה, והיא השיגה הרבה מאד מכח החינוך שקיבלה עד שהרב דסלר זצ"ל אמר עליה שהיא מורו ורבו, זהו הכח של פצעי אוהב. ורק עליהם נאמר "חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר", הם מעמידים את האדם במקום, מראים לו לאן היגיע על ידי טעויותיו, מישרים את דרכיו וגורמים לו לחזור לדרך של דעת, של בחירה בחיים. כי הבחירה בחיים היא המשמעות האמיתית של צורת אדם שנברא בצלם אלוקים.

אלו הם דברי תורה, זאת היא דרך התורה לעשות צדקה ומשפט, לעזור לאנשים שזקוקים לעזרה, בדרכים נכונות, ברכתי לכל המשתתפים במשימה הגדולה הזו, יהי רצון שהקב"ה יעזור לכולנו לראות ברכה והצלחה בכל מעשי ידינו.

שאלות ותשובות

עם רבני בינת הלב

שאלה: איך ראוי לנהוג באדם בן תורה, שמתנהג לא נכון ביחס לבני ביתו, ולמרות זאת הוא עוד דורש מהם להתנצל בפניו. וכל זמן שלא יעשו כן הוא סגור בחדרו ולומד, ואינו מתייחס לבני הבית, האם ראוי להיענות לדרישתו?

תשובה: בהחלט לא, אדם שמתנהג בצורה שאינה ראויה לבני משפחתו, מוטלת חובה על בעלי ההשפעה למנוע ממנו לימוד תורה בכל דרך אפשרית, עליו להבין שלימוד תורה באדם כזה, מפרנס את כוחות הטומאה בעולם. [מאותו טעם שיש הנמנעים מללמוד תורה בליל ניטל] יש סיכוי שהבנה זו תגרום לו להבין את חובתו בתיקון המעשים.

שאלה: לאור הסיפור של רנ"ז ובתו, בת כמה היתה? והאם ראוי בזמננו להשתמש במכות.

תשובה: צעירה מאד, פחות מבת עשר, למרות מעשי הגדולים בהכאת המתחנכים, אין הדרך הנכונה כיום להכות בכלל, כיום צריך להשתמש בכלים אחרים, תוכחה באהבה גלויה והכל לפי המקום והזמן. רק אנשים גדולים באמת, יכולים להכות כך, ולפעול ע"י זה פעולה במתחנכים.

שאלה: הרב שיבח את הרבנית דסלר ז"ל שהיתה מתפללת שלש תפילות ביום, ובני הבית לא ידעו, לכאורה היה מקום לחשוב ההיפך, שמבחינה חינוכית ראוי יותר שבני הבית יראו את האם בתפילה.

תשובה: כיוון שהיה מדובר בהתנהגות שלא היתה מקובלת אצל כלל הציבור, הצניעות חביבה יותר ביחס לעבודה הפנימית של האדם בעצמו. זאת המעלה שהיתה בדור הקודם שידעו את ערך העבודה הפנימית.

שאלה: הרב בנה את הגישה למטופלים על בסיס ההכלמה, להעמיד אותם במקומם, אנחנו נתקלים יום יום באנשים שעסוקים בלגנות את עצמם, מה הפיתרון לאלו?

תשובה: הם מגנים את עצמם כי הם מוצאים בדבר בעצמו סיפוק וטעם, הם מתגאים בחוסר הדעת, צריך לבאר להם בציור רחב עד כמה הגיהנום פתוחה מתחת אדם שנוהג באופן הזה, להראות להם את הפחיתות שבדבר, להראות להם שההליכה בדרך הזאת תאבד להם את שתי העולמות, לגרום להם בושה בהתגונות, זאת לא מלאכה קלה, היא דורשת חכמה רבה.

שאלה: בהרבה מקרים המטופלים אינם מוכנים לקבל טיפול, אדרבא הם באים כביכול לטפל במטופלים, מה העצה במקרה כזה?

תשובה: כשאין ברירה אחרת צריכים להשתמש בנשק ההפחדה, להעמיד אותם בלי חת על חומרת הדברים, וגם זאת פניה מסוימת לאחריותו של האדם ביחס למעשיו, שיבין שלא תהיה סלחנות ביחס אליו, וזה יכול להעמיד אותו במקומו.

שאלה: יש מקרים של מחלות נפש על בסיס של איזון כימי, שאינם עושים את החולה לשוטה, אבל יש דברים מסוימים שאי אפשר להתגבר עליהם, כמו כפיתיות בנטילת ידים ותפילות כל היום.

תשובה: אומר לכם מה שמקובל בידי מכמה גדולים, אף שאדם כזה אינו פטור באופן כללי מהמצוות, באותם דברים שהוא מסובך בהם, הוא פטור לגמרי, לדוגמא, אדם שמתפלל כל היום צריך לאסור עליו להתפלל בכלל, כמו כן מי שטרוד בנטילת ידים כל היום, צריך לאסור עליו ליטול ידים, ואפילו לאסור עליו לאכול אם יטול ידיו, אשה שטרודה בבדיקות מיותרות, צריך להביא לה פסק הלכה ברור שאוסר עליה לעשות כן, חוץ ממה שצריך לבדוק אם הלחצים שלה אינם באים בתת מודע מהלחץ שבעלה אולי מפעיל ברקע, באופן כללי יש הרבה מקרים של כפיתיות קלה שהם מטופלים בתרופות, ואכן יש הקלה, אלא שבחלק גדול מהם היה אפשר להסתפק בתרופות דמה, ולהגיע לאותה תוצאה, פשוט משום שהם נובעים או מרצון עמוק לשימת לב, ולפעמים חוויות שונות ואירועים שאירעו בעברו של החולה גורמים לו לדרוש יחס מעצמו ומהסביבה בצורה מוגזמת, צריך לראות כל מקרה לפי זמנו ושעתו, להגדיר את יכולות האחריות שלו, ולפי"ז לדרוש ממנו מה שאפשר תוך כדי טיפול ממוקד. אין שום מעלה בלתת לאדם לגיטימציה של "חולה", זה לא מרפא אותו אלא אדרבא מדרדר אותו, אנחנו צריכים לשים לב היטב שלא לטפל בבעיה אלא ב"אדם" הבעיה היא אחת מהגילויים של צורת האדם, עלינו לרומם את צורת האדם ודרך זה לפתור את הבעיה, אנחנו צריכים לחנך לנכבדות, האדם הוא דבר נכבד, דבר נפלא, תמיד אני אומר כשרואים אדם צריך להתרגש כאילו ראינו אחד מפלאי התבל, כי כך הוא באמת, אם נצליח להעביר את התחושה הזאת למטופלים נצליח הרבה יותר בטיפול בבעיותיהם.

שאלה: זוג בהליכי גירושין, שניסו שלום בית ואחרי כל המאמצים אינם מצליחים לגשר על הפערים ביניהם, והם שואלים מצד טובת הילדים, מה

עדיף, להתגרש, וכך יחיו הילדים בלי מריבות וחיכוכים בלתי פוסקים. אבל מצד שני בית מפורק יכול לפעמים לגרום לילדים נזק רב הרבה יותר.

תשובה: זאת שאלה של פיקוח נפש רוחני, בהרבה מקרים כשבית מתפרק, זה גורם ישיר לפריקת עול מוחלטת של הילדים, ולכן צריך בדבר זהירות יתירה, קשה לקבוע בזה שיטה, אבל עלינו לדעת, בכל אדם יש צדדים נפלאים, האדם הוא יצירה מיוחדת במינה, אין דבר יפה יותר מהאדם, צריך תמיד להראות לכל אחד את הצדדים היפים בשני, לנסות בכל הכח להראות לכל אחד מהצדדים את היפה והנאצל שבשני, ותמיד יש מה להראות, האדם גם יכול להיות הדבר הכי מכוער שיש בעולם, צריך לנהוג במידת אהרן הכהן להבליט מאד את המעלות של כל אחד, כיוון שמעולם הם לא ניסו לחיות כך, הרי מציעים להם בעצם התחלה חדשה, איש ואשה יכולים למצוא ענין זה בזה לכל ימי חייהם, וכיוון שהם הרי נשואים, יש מקום להניח שזהו זיווגם האמיתי, והיא חלקו בחיים, ולכן ראוי מאד למצוא כל דרך להשלים ביניהם, ופרשת גירושין שנצטוו בתורה היא בעיקר למקרה שמצא בה ערות דבר, [אף שדעת ב"ה שניתן לגרש גם על הקדיחה תבשילו, צריכים להבין כי האפשרות לגירושין היא כדי לתת לחיי הנישואין עומק יותר, כי הקשר צריך להיות קשר שבא מתוך בחירה], ולכן אסור להתייאש ובמיוחד כשיש ילדים. אומר לכם מה הייתי אני אומר לילד קטן שמצטער מהמריבות בין הוריו, שילך אל כל אחד מהם בנפרד ויבקש מהם בדמעות שיהיו בשלום, לפעמים זה יכול לעזור יותר מהרבה טיפולים, ולמרות שיש בזה גם סיכון, יש גם סיכוי לא מבוטל להצלחה הרי הכל תלוי במידות טובות והרבה אנשים מקשיבים היטב לבקשה של ילד קטן. היא פותחת בהם פתח למחשבות חדשות, וממילא להתחלה חדשה על בסיס איתן יותר. [הרב ציין לאחר השיעור לתשובת רש"י ר"ז, ע"ש והנוגע לענין, "אילו נתן לב לקרבה כאשר נתן לב לרחקה היה נמשך חינה עליו"]

שאלה: באופן שאדם אומר שהוא לא מוצא טעם בנישואיו, ואינו מוצא מקום לקשר עמוק עם זוגתו, מה יש ליעץ לו?

תשובה: צריכים ללמד אותו כי כשיש מערכת של אמון וביטחון ביניהם, [מה שמוטל עליו לבנות, וגם את זה צריך ללמד אותו] אז לא יחסר לו כלום, את כל הטעמים בעולם ימצא בביתו כמו שנאמר בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר, [במקרים של בעיות פרטיות יותר ש"בינו לבינה" יש להתייעץ עם מורי הוראה מובהקים, יש בידם עצות מקובלות מגדולי ההוראה שאין לפורטם

במסגרת הזאת.] וכמו שאמרתי, חובה עלינו בכל מצב לעשות כל מאמץ שאנשים יסלימו באמת.

שאלה: אשה שבעלה מרגיש שהיא מורידה אותו ברוחניות, מה העצה הנכונה בזה?
תשובה: צריכים לבאר לה את המעלות שבהצלחתו הרוחנית עבורה, ואת גודל השכר שלה בזה ובבא, ולשכנע אותה, וכמובן גם הוא צריך ל"שכנע" אותה גם ברצינותו, וגם בהכרת הטוב שלו כלפיה. הרי בסופו של דבר החינוך שלהם דומה, הם צריכים למצוא את הדרך ללכת ביחד. בכלל עבודה כזאת היא עבודה בשניים, הם צריכים לעשות את זה ביחד ולמצוא את דרך הפשרה שתגרום לשניהם להיות מרוצים, הוא צריך לתת לה הרגשה אמיתית של שותפות בעבודתו הרוחנית. בדרך כלל האחריות מוטלת עליו, אם היא היתה מקבלת ממנו כל מה שהוא צריך וחייב לתת לה, יש להניח שהיא היתה עושה כל מאמץ ללכת ברצונו, אם היא תרגיש שזהו באמת רצונו.

שאלה: במקרה ששלוש הבית מופר בגלל שהחמות מתערבת בחיי הזוג, מה נכון לעשות?

תשובה: במקרה כזה שהתערבותה גורמת לנזק לשלוש הבית, אסור לאפשר לחמות [אם הבעל, או אם האשה] שום התערבות בבית הצעיר, מותר גם לא לאפשר לה לבא אל ביתם, ואם זה לא מועיל מותר גם לשלוח אותה מהבית, באופן שהיא תבין שהתערבותה גורמת לה ריחוק מהם, וזאת חובתו של האיש, זה פשוט לגמרי שאין כאן שום ענין של כיבוד אם, הוא לא חייב להקריב את חייו בשביל כבודה, ולמרות זאת בכל מקרה כדאי קודם להיועץ בתלמיד חכם שאינו נוגע בדבר.

שאלה: באיזה מקרים צריכים לפנות לעזרה רפואית?

תשובה: באופן כללי, תמיד אפשר לפנות לרופא כדי לאבחן את המצב, לזה יש רשות לרופא לאבחן, וגם לרפא, אמנם זה לא דבר פשוט, ולכן צריך רשות, וגם זה הרי נאמר בחולי הגוף, ואני כשלעצמי קשה עלי להכריע שיש את הרשות הזאת גם בחולי הנפשות, שהרי מאד נח לטפל בכדורים, אבל לעולם הם לא פותרים את הבעיה בשורש, הם עושים אמנם את הסימפטומים לקלים יותר, ומורידים את הלחץ. כמובן שבהרבה מקרים אין ברירה, אבל חשוב מאד לאזן, שלא ימהרו להשתמש בדברים שאין מהם דרך חזרה, לדוגמא, דיכאון קליני הוא מחלה, אבל היום המונח "דיכאון" הפך ללוקסוס בעולם בורגני של אנשים חסרי אחריות. לכן צריך כל כך הרבה זהירות, לא

לברוח מאחריות, ולא להניח לאחרים לברוח מאחריות, ולהתנער ממשימת החיים שלהם, שהיא להיות לבני דעת.

שאלה: איך הדרך הנכונה במצבים של טיפול בזוג, כאשר צריך גם לטפל או ליעץ לבת הזוג?

תשובה: אסור בשום פנים לגברים לטפל בנשים צעירות, בוודאי לא בנושאים הפנימיים והיותר אישיים שלהם, כל קשר בענין זוגי צריך להעשות מול הבעל, לעולם אין להקל בזה, ואין שיעור לעוצמת הנזק שעלול להיגרם מחוסר זהירות בענינים האלה, גם לא רצוי שאשה צעירה, [מי שהיא לא סבתא..] תטפל בנשים צעירות, משום טעמים שונים, וכך מעיד הניסיון.

שאלה: מהי הדרך להיות לבני דעת?

תשובה: באופן כללי, התרופה העיקרית לחוסר דעת, הוא לימוד תורה משמעותי, זה לא דבר קל להיות בר דעת, במיוחד שהאדם קיבל את המכה הזאת מיד בלידתו, והתרופה היחידה היא התורה, על ידי התורה כשהיא בכוונה ראויה אדם זוכה לדעת. כמו שנאמר בחז"ל [קידושין ל' ב'] ת"ר ושמתם סם תם למה נמשלה תורה לסם חיים משל לאדם שמכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו וא"ל בני כל זמן שרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואי אתה מתיירא ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי כך אמר הקב"ה לישראל בני בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין אם אתם עוסקים בתורה אי אתם נמסרין בידו שנא' הלוא אם תיטיב שאת ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרין בידו שנא' לפתח חטאת רובץ ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו כך ואלו תשוקתו ואם אתה רוצה אתה מושל בו שנאמר ואת תמשל בו. המכה היא היצה"ר, הוא לוקח אותנו אל המוות, הוא הרי מלאך המוות בעצמו, ושליטתו פירושה חוסר דעת, אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות, הדרך היחידה להיות בעלי דעת היא כמו שאמרתי לימוד תורה ברצינות, כי לימוד בלי כוונה ראויה ובלי קבלת עול תורה יכול גם להביא למצב של ת"ח שאין בו דעת נבילה טובה ממנו, לכן מוכרחים ללמוד ולקיים והכל מתוך גישה של לקחת אחריות על החיים, לחיות בצורה של כבוד, של התגברות על הרצון הרגעי, לכן כששואלים אותי מה לעשות למשל במקרים של כעס בלתי נשלט, אני אומר תלמד לשלוט בעצמך, אין דבר כזה "בלתי נשלט", יש חוסר אחריות.

